

* * * VESTNIK * * *

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja mesečno. — Celoletna naročnina s priložo »Prosvetni oder« znaša 20 din. — Naroča se: Prosvetna zveza v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

STEV. 5

MAJ

LETO XX.

Kraljevi ukaz o ustanovitvi Ljubljanske pokrajine

Kraljevi ukaz za ustanovitev Ljubljanske pokrajine je bil 3. maja v uradnem listu Kraljevine Italije ter se glasi:

VIKTOR EMANUEL III.

po milosti božji in narodni volji

kralj Italije in Albanije

Cesar Abesinije

na podlagi člena 18. zakona z dne 19. januarja 1939-XVII, št. 129,

ker smatramo za potrebno in nujno odrediti,
po zaslišanju Velikega Fašističnega Sveta,
po zaslišanju Ministrskega Sveta,
na predlog Duceja fašizma, predsednika vlade,
Smo sklenili in odločamo:

Člen 1. Slovensko ozemlje, katerega meje so začrtane, kakor kaže priloženi zemljevid, ki ga je odobril po Naši naredbi Duce fašizma, predsednik vlade, je sestavni del Kraljevine Italije in tvori Ljubljansko pokrajino.

Člen 2. S kraljevimi ukazi, ki bodo izdani na predlog Duceja fašizma, predsednika vlade, notranjega ministra, se določi ureditev Ljubljanske pokrajine, ki bo imela glede na svoje strnjeno slovensko prebivalstvo avtonomen ustroj, upoštevajoč etnične značilnosti prebivalstva, zemljepisno lego ozemlja in posebne krajevne potrebe.

Člen 3. Vladno oblast bo izvrševal Visoki komisar, imenovan s kraljevim ukazom na predlog Duceja fašizma, predsednika vlade in ministra za notranje posle.

Člen 4. Visokemu komisarju bo v pomoč svet 14 predstavnikov, izbranih iz produktivnih skupin slovenskega prebivalstva.

Člen 5. Za slovensko prebivalstvo Ljubljanske pokrajine vojaška služba ne bo obvezna.

Člen 6. Za osnovni pouk bo obvezna slovenščina. V srednjih in višjih šolah se bo fakultativno poučevala italijanščina.

Vse uradne odredbe se bodo izdajale v obeh jezikih.

Člen 7. Kraljevska vlada je pooblaščenca objaviti na ozemlju Ljubljanske pokrajine ustavo in druge zakone Kraljevine kakor tudi izdajati predpise, ki so potrebni za njih vzporeditev s tamkaj veljavno zakonodajo in z ureditvijo, ki se določi po členu 2.

Člen 8. Ta ukaz stopi v veljavo z dnem, ko se objavi v uradnem listu Kraljevine (Gazzeta Ufficiale del Regno) in se predloži zakonodajnim skupščinam zaradi uzakonitve.

Duce fašizma, predsednik vlade je pooblaščen, da predloži zadevni zakonski osnutek.

Odrejamo, da se ta ukaz, opremljen z državnim pečatom, uvrsti v uradno zbirko zakonov in naredb Kraljevine Italije.

Ukazujemo vsakomur, da se po njem ravna in skrbi za njegovo izvrševanje.

Dano v Rimu dne 3. maja 1941-XIX.

VIKTOR EMANUEL

MUSSOLINI

Zgodovinski dogodek

Letošnji veliki petek so italijanske čete zasedle del slovenskega ozemlja z Ljubljano vred. V Ljubljano je prispel Kr. Civilni Komisar g. Emilio Grazioli, ki je s svojo ljubeznivostjo, obzirnostjo in širokim kulturnim obzorjem pokazal, da je mož na svojem mestu. Poklonile so se mu razne deputacije in zastopstva. Med drugimi je blagovolil g. Kr. Civilni Komisar sprejeti tudi zastopstvo Prosvetne zveze, to je predsednika g. dr. Franca Lukmana, g. dr. Stanislava Žitka in gđc. Kristo Debevčevu. G. Komisar se je zanimal za naše prosvetno delo.

Tretjega maja je gotovo zgodovinski dogodek prve vrste za nas Slovence. Ta dan je bila zasedena Slovenija vključena Kraljevini Italiji in ji je bila z najvišjega mesta zagotovljena jezikovna, kulturna in etična avtonomija. Velika italijanska kultura in tradicionalna rimska pravica je s tem aktom pokazala, da hoče pustiti narodom samostojno kulturno življenje, njegove etične posebnosti, kakor jezik, vero, običaje, narodno zavest in kulturno ustvarjanje. Tisočletna kulturna tradicija Italije je pokazala, da ne da narodu umreti, temveč da ga hoče samo vključiti v svoj življenjski prostor

in mu pustiti lastno izživiljanje, posebno na področju kulture, ki se bo sama po sebi oplajala pri tesnem sožitju rimske kulture. Tesni kulturni stiki so bili v raznih zgodovinskih dobah povezali naš narod s kulturno Italijo. Naša pokrajina je postavljena na važno križišče med sever in jug, med zahod in vzhod, kar je dalo Sloveniji in Ljubljani značilno podobo. Zato je bilo popolnoma umestno, da je ob tej priliki naš vladika škof dr. Rožman izrazil v imenu duhovščine svoje škofije najglobljo zahvalo, kakor tudi bivši ban dr. Natlačen z besedami: »V trenutku, ko je slovensko ozemlje postalo del velikega kraljestva Italije, izražamo v imenu vsega slovenskega prebivalstva Nj. Veličanstvu Kralju in Cesarju najspoštlivejšo vdanost in izrekamo Vam, Duce, vso našo zahvalnost za plemenite in posebne ukrepe, ki ste jih uvedli v naše ozemlje in ki bodo za nas varno jamstvo življenja in zagotovitev bodočnosti našega prebivalstva. Spoštovanje našega jezika in naše kulture priča, s kako vzvišenim pojmovanjem rimske pravičnosti ume Fašistična Italija vladati narode, ki so pod njenim varstvom.«

Predavanje v besedi in sliki

(Prof. B. Horvat)

Dandanes si zanimivega predavanja brez slik, ki ga dopolnjujejo in pojasnjujejo, skoro zamisliti več ne moremo. Vzoredno prikazovanje slik je pa tudi prišlo že tako v navado, da pogosto presojamo že v naprej vrednost predavanja po nazornosti in razgibani pestrosti, ki mu jo dajejo predvajane slike. Javno predavanje že v naprej izgubi na privlačnosti, ako je zasnovano samo na besedi. Nehote vzbudi občutek dolgočasnosti, dasi morda po krivici, in predavatelj si z njim pridobi le majhen krog poslušalcev. V na pol prazni dvorani pa ni prijetno govoriti.

Že iz teh razlogov se marsikateri predavatelj posluži v predavanju priveska v sliki, dasi mu te novotarije morda niso prav pri srcu. Tak predavatelj tudi ne ve prav, kaj bi s slikami, ki jih ni sam pripravil, počel. Tako predavanje si sicer pridobi videz privlačnosti, vendar z njim predavatelj le ne zataji, da se je samo uklonil danes že splošni navadi predavanj v besedi in sliki. V predavanju prikazana slika v takem primeru ne doseže polnega uspeha.

Vsaka doba ima res svoje navade; ne samo v noši, temveč tudi v načinu izražanja. Že primerjava današnjega časopisa z onim pred sto leti nam zgovorno pove, kako zelo se je način izražanja spremenil. Današnji dnevnik v okorni obliki nekdanjega časopisa brez slik bi skoro ne našel več čitateljev, dasi si teh slik nihče natančno ne ogleda. Slika v dnevniku ne ponazori samo zapisano besedo, temveč tudi poživljuje njevo lice prav tako, kakor različni napisi v njem. — Ta primerjava predavanja z dnevnikom nikakor ni slučajna. Oba imata nekaj skupnega v tem, da sta nekaj enkratnega, bežnega. Dnevne vesti in poročila prebiramo samo enkrat; tudi k predavanju z istim naslovom ne hodimo po večkrat. Dnevniku kakor predavanju je navadno odmerjen le naš prosti čas po dnevnem delu; zato je tudi naša zbranost v obeh primerih precej enaka. Kakor v dnevniku natančneje prebiramo le to, kar nas zanima, tako si tudi predavanja iz-

biramo in ne gremo k vsakemu. Tudi dandanašnje javno predavanje se zelo loči od predavanj nekdanj. Vse bolj kratko je, ogiblje se vseh dolgovčnosti; kjer je mogoče, besedo izpopolnjuje ali celo nadomešča slika. — Ako pa bi hoteli vse te spremembe pripisati zgolj navadam, ki jih spreminja duh časa, bi jim ne prišli do pravega bistva.

Že od pradednih dob, ko se je človek začel smiselno tako izražati, da ga je mogel tudi drugi razumeti, se pojavlja tudi vprašanje ponazoritve. Nikdar beseda sama ni mogla zajeti vsega človekovega doživetja in ga dopovedati drugim. Zlasti tam, kjer si je treba kaj predmetno predstavljati, beseda ni popolno izrazilo, ker samo opiše tisto podobno, ki je v nas ali pred nami. Opis je preokoren, da bi mogel sočloveku dopovedati to, kar sami doživljamo. Še pisatelj, velikim mojstrom besede, besedni izraz često odpove in komaj v blelih odtenkih poda bogastvo doživetja, ki je v njihovi duši. Pa tudi tam, kjer se pisatelj veran preliv v besedo posreči, doživetje velike večine čitateljev ni prav takšno, kakor je bilo pisateljevo. Iste besede lahko vzbude v različnih ljudeh različne dojme. Prav tako je s predavateljem in njegovimi poslušalci. Polno vživetje v svet besede in njeno pravilno dojetje zahteva poleg drugega tudi mnogo razgibane domišljije. Današnji človek pa živi prepovršno in preneglo življenje, da bi se mogel svet njegove duševnosti vsestransko izoblikovati in razgibati v globino. Velikanska večina današnjih ljudi bežno dojame komaj zunanjo lupino besede in jo navadno le hladno zaznamuje v svoji duševnosti. Manjka jim razgibane domišljije in z njo zmožnosti in volje do dejavnega sodoživljanja. Pri tem ima seveda svoj delež tudi grobo kruhoborstvo današnje dobe z vso njeno stvarnostjo.

Zato ne moremo trditi, da so sodobna ponazorila v sliki zgolj nova navada ali celo razvada. Današnjemu človeštvu precej na splošno resnično manjka toliko razgibane domišljije, da bi mu že beseda sama sprožila polno doživetje nje-

ne vsebine. — Domišljija pa je vedno neposreden odraz razgibanega notranjega sveta duševnosti. Čim bolj bogato, pestro in globoko je njeno doživljanje, več prožnosti daje tudi domišljiji. Kjer ni enega, ni drugega in vživljanje v svet sočloveka in soljudi ostane močno okrnjeno. Takemu človeku beseda ostane samo prazna beseda. Tudi v tem smislu velja, da današnjemu človeku manjka sočutja. Tako se tudi ne moremo čuditi, da je toliko plemenitih misli, izraženih v živi in zapisani besedi, neštetim kakor bob ob steno. Beseda sama jim v njihovi duševni revnosti premalo ali celo nič ne pove; ne doumejo jo in jo odklanjajo.

Ako je v sodobnem človeškem duhovnem udejstvovanju k suhi besedi pritegnjena tudi slika v neštetih njenih oblikah, ni ta pojav torej nekaj zgolj slučajnega in tudi ne samo razvada dobe, v kateri živimo. Če je šele naša doba ustvarila vse možnosti uveljavljanja slike, zlasti v fotografiji in filmu, v tisku in celo v televiziji, ne smemo pozabiti, da vsaka doba iznajde tiste pridobitve, ki jih potrebuje. Tudi ta dejstva nam povedo, da je današnji človek res drugačen, kakor je bil človek pred sto in več leti, ko tudi obrazovanje še ni zajelo vseh plasti naroda. Ker pa je tudi vsako predavanje namenjeno obrazovanju, moramo s temi pojavi računati.

Nazorna slika današnjega človeka, ki se ob sami besedi hitro utruja, spet pritegne. Izravna mu vrzeli in praznine, ki jih njegova domišljija ob samih besedah ni mogla premostiti. Tako ima tudi slika v sodobnem izražanju svoje važno mesto. Kjer v tej vlogi izostane, gre pisana beseda mimo oči in govorjena beseda mimo ušes, ne da bi se živo doživetje razgibalo v duši.

Sama beseda zlasti dandanes ne zmore vsega, a tudi slika sama vsega ne pove. Obe se v izrazu izpopolnjujeta. Vsaka zase je svojevrstno izrazilo. Tudi ni zgolj slučaj, da je že pradedni človek iskal izrazilo svojih misli v sliki in da so bile tudi prve pisave prosvetljenega človeštva slikovne pisave. Vendar to izrazilo samo zase človeka ni zadovoljilo. — Dolga je bila pot, da se je človekova beseda v svojem pismenem iz-

razu povsem osvobodila slike, ki je kot izrazilo izgubila na svoji važnosti. Menda jo je človek zanemaril v navdušenju, da je našel nekaj enostavnejšega, in v prepričanju, da more že s samo besedo vse izraziti in dopovedati. Kljub temu, da je bilo poslej izražanje v sliki poleg izražanja v besedi zelo težavno, nepopolno in zamudno, vendar ga ni stoletja, ki bi bilo na sliko pozabilo. Stari rokopiši so pogosto opremljeni s slikami; že prve tiskane knjige so prinesle tudi slike, čeravno v okornih lesorezih. — Celo v zgodovini krščanstva ima vprašanje nazornega upodabljanja in nasprotstva, ki so nastala v zvezi z njim, izredno važno vlogo. Brez nazornega upodabljanja bi zlasti preprostemu človeku ostala marsikatera verska resnica samo beseda, prazen pojem brez življenja in moči, da prerodi njegovo dušo.

Slika, upodobitev vselej vzbudi v človeku občutje resničnosti, zavest stvarnosti in življenjske bliskosti. Beseda sama te prepričevalnosti za današnjega človeka vsaj nima več.

Beseda in slika se torej prav lahko učinkovito medsebojno dopolnjujeta. — Dandanes, ko imamo možnost izbire slik v najrazličnejših izvedbah, nam je to posebno lahko. Svet je preplavljen s slikami. Največja težava nam je prav za prav že preobilica slik. Zato postaja vedno večja potreba po izbiri slik. Kjer pa so nam potrebne slike po lastni zamisli, jih moremo tudi sami ustvariti, ne da bi bili slikarji. Med vsemi načini upodabljanja gre namreč dandanes prvenstvo fotografskemu postopku. Za nazorila pa je ta postopek tudi zato najvažnejši, ker stvarnosti ne potvarja. Za predavanja pa se upošteva skoro izključno le predvajanje slik v projekciji.

Vendar se predavatelj, ki prikazane slike le površno obide z nekaj besedami, ali pa jih kar samo doda za nameček in niti sam prav ne ve, kaj predstavlja vsaka izmed njih, ne bo mogel otresti očitka, da se je samo uklonil danes že splošni navadi predavanj v besedi in sliki. Verjetno bo s tem privabil v dvorano več ljudi, polnega uspeha pa taka ponazoritev ne bo prinesla.

Skrben predavatelj bo slike s predavanjem tako povezal, da eno brez dru-

gega ne more več biti zaključena celotna. Vendar bo izbral samo take slike, ki so z njegovim predavanjem v resnični zvezi in ki k njegovim izvajanjem po svoje nekaj povedo. S tem bo tudi zanimanje poslušalcev neprimerno večje in bolj pritegnjeno. Nič namreč današnjega poslušalca bolj ne odbija kot ohlapnost; nasprotno se kar razži, kjer sta beseda in slika na svojem mestu in nič ne zadržuje njunega teka. V taki povezanosti se niti uho niti oko ne dolgočasi, pa tudi preveč ne utruja. Te slike skrben predavatelj že zato navadno uvršča — vsebini primerno — med svoja izvajanja.

Zlasti preprostemu človeku je slika v predavanju izredno važno ponazorilo. Če dandanes celo izobraženemu človeku manjka ona razgibanost domišljije, ki predavateljevo besedo v živo dojame, koliko bolj velja to za preprostega človeka, ki ni imel niti prilike niti časa, da bi mu dala izobrazbo širšega predstavnega območja in z njim večjega besednega zaklada. Poleg tega ima izgovorjena beseda vse hitrejšo pot kakor zapisana beseda in ne dopušča, da se ob njej zaustavljamo, dočim v knjigi lahko isti stavek ponovno preberemo, ako ga prvič nismo doumeli. Tako gre pri živi besedi mnogo predavateljevih misli v izgubo. Ako pomislimo še, da je predavatelj navadno izobražen ali celo učen mož, ki razpolaga z neprimerno večjim besednim zakladom kakor neuki človek, in se zato tudi drugače izraža, so za preprostega poslušalca vrzeli in praznine še posebno značilne. Vsi pa tudi vemo, kako težko je izobražencu preprosto govoriti. Zato se ne moremo čuditi, da preprosti ljudje le redko iz lastnega nagiba in le neradi hodijo k predavanjem. In prav tem so javna predavanja največkrat namenjena in tudi najbolj potrebna. Zanje je šola že nedosežna, knjiga pa navadno preobširna in preveč zamudna. Morda bi imeli vsi ti ljudje več od izvajanj njim enaki predavateljev, ki bi se izražali v naravni preproščini njihovega besednega zaklada. Toda pozabiti ne smemo, da je preprost človek le redko zmožen strnjene govora. Celotno med izobraženci ni vsakemu dano, da bi znal svo-

je misli nazorno podajati drugim. Tudi med njimi so dobri predavatelji redki.

V teh stiskah in težavah nam do nazornosti mnogo pripomore pametno uvrščena slika. Slika, ki nam kaj ponazoruje, ima tudi to prednost, da pove vsem predavateljevim poslušalcem prilično isto vsebino. Vsak jo neposredno in brez predavateljevega prenosa v besedne pojme sam doživi. Tako ima slika v predavanju tudi to važno vlogo, da poslušalcem, ki so v pojmovanju predavateljevih izvajanj zašli predaleč, popravi njihove predstave in misli. Vsi, ki so v predavateljevih besedah videli preveč, in vsi, ki so v njih videli premalo, se znajdejo ob stvarnosti slike spet na isti ravni.

Ako poda predavatelj tudi še k posamezni sliki kako pripombo, pomaga s tem večini poslušalcev dojeti samo še potankosti, ki so jih sami zaradi nebištvenosti v svojem prvem dojetju prezrli. — O besedi sami pa vemo, kako različno lahko dojamemo isto misel različni ljudje, tem bolj, če je predavatelj v izražanju okoren ali pa preučen.

Že to nam dovolj zgovorno pove, kako važen sestavni del sodobnega predavanja so premišljeno uvrščene slike.

Po mnogih opazovanjih bi vendar mogel trditi, da predavatelji k svojim izvajanjem pritegnejo tudi slike, ne da bi se prav zavedali važnosti, ki jo ima slika kot ponazorilo in dopolnilo k besednemu izražanju. Zato so tudi predavanja, v katerih je res vsaka predavana slika na svojem mestu, še vedno razmeroma redka. Še vedno prevladuje površno naziranje, da je uvrščanje, pa tudi priprava te vrste ponazoril bolj postranskega pomena. Zato je tudi zasnavljanje te vrste zbirk bolj priložnostno, breznačrtno, često površno in zelo neenotno. Vse to pa tudi izdelavo kakor tudi nabavo po nepotrebnem zelo podraži in v zvezi s tem še uporabo otežkoča. Mnogo je v zbirkah še danes slik, ki so brez pravega pomena ali pa so napačno uvrščene in bi v drugačni zvezi več povedale. Saj danes skoro ni več področja, na katerem bi tudi slika ne našla pravega mesta. Pozabiti namreč ne smemo v tej zvezi tudi na razne grafične prikaze, ki nazorno in enostav-

no dopovedo težko predstavljljive pojme in miselne zveze; prav to področje pa je še v veliki meri neobdelana ledina.

Po splošnem orisu važnosti predavanja v besedi in sliki pa se nam odpira še

niz drugih vprašanj, ki zahtevajo posebnega obravnavanja. To so: organizacija zbirk, velikost diapozitivov, diaskopska ali episkopska projekcija in drugo.

Bežigrajski prosvetni dom

Gotovo Ljubljana v prosvetnem in kulturnem pogledu ničesar bolj ne potrebuje kot farnih prosvetnih domov, ki naj bi bili žarišča in oporišča katoliškega in narodnega duha. Če upoštevamo, da imajo razmeroma majhne vasi na deželi svoje prosvetne domove, katere so zgradili domačini z velikimi žrtvami ob večletnem požrtvovalnem delu, tedaj lahko upravičeno trdimo, da je tudi za Ljubljano zadnji čas, da si po svojih farah postavi prosvetne domove.

Vsak začetek je težak in tudi v Ljubljani so se morda marsikje bali začeti. Pa je korajžno pokazal pot Bežigrad, najmlajša ljubljanska naselbina. Nekaj let so se že Bežigradci tiho pripravljali, potem pa so začeli graditi po zelo posrečenih načrtih arh. Tomaža Štruklja res vsem sodobnim zahtevam odgovarjajoči prosvetni dom. Čuditi se moramo bežigrajskim prosvetarjem, da so v teh zelo težkih časih tako krepko zastavili z delom, da tudi v srečno dograditev ne moremo več dvomiti. Ponosna stavba bežigrajskega prosvetnega doma, ki stoji za cerkvijo in župniščem, zavzema ploskev nad 2000 kv. metrov in sega v višino treh etap. Najprej so kot prvo etapo dogradili ves dom v surovem in ga pokrili s solidnimi salonitnimi ploščami. Zaradi skrajnega pomanjkanja najbolj osnovnih pogojev za prosvetno delo so nato dogradili takoj v podprtitlji okrog 100 kv. m veliko sobo, v kateri so se mogli prosvetarji zbirati. Takoj nato so dovršili še drugo veliko sobo, ki je ustrezala najnujnejšim potrebam farne prosvete. Prvo sobo pa so bežigrajski prosvetarji takoj nato izročili v uporabo dijaškim katoliškim organizacijam obeh bežigrajskih gimnazij. S tem, da so — komaj sami dobro pod streho — izročili najlepši prostor našim dijakom, zaslužijo še posebej vso pohvalo in tudi našo podporo.

Ves dom je že na zunaj mogočna zgradba, posebej pa preseneča njegova smotrna notranja razdelitev in izredna uporabnost prostorov. — Zahodni del zgradbe obsega spodaj vsem meram in predpisom odgovarjajočo krasno, svetlo in zračno telovadnico. Na severni strani telovadnice so še lične oblačilnice s prhami in drugimi pritiklinami. — Južno stran telovadnice pa izpolnjuje mogočni glavni vhod v gledališko dvorano, ki bo izredno lepa. Zgoraj je nad telovadnico in vhodom stanovanje za hišnika z vsemi pritiklinami, vzdolž pa so še štiri sobe. Od teh sta dve manjši sobi za seje, tretja velika soba je namenjena za zborovanja in predavanja, zadnja soba pa ima še prav posebej dvignjen in izdelan strop, tako da je izredno akustična in tako primerna za pevsko sobo. Vseh sob skupaj s spodnjo, v kateri vedrijo sedaj dijaki, je 6. Bežigrajski prosvetarji so se odločili, da jih bodo imenovali po naših umrlih možeh: po Slomšku, Jegliču, Baragi, Gnidovcu, Kreku in Korošcu. Vse te sobe so vezane vzdolž s hodnikom, katerega vzhodni del se zaključuje v tri obsežne lože za gledališko dvorano in se končuje na vsaki strani z lepim masivnim stopniščem. Ves ta obsežni in za graditev najdražji del je že končan in bo te dni izročen plemenitim namenom.

Že sedanji uspeh pri graditvi doma, ko je bila končana tudi druga etapa graditve, ureditev večine prostorov, je najlepši porok, da bomo v kratkem dobili v Ljubljani smotrno in sodobno urejen prosvetni dom. Na dograditev čaka namreč le še zadnja etapa, dovršitev gledališke dvorane, obeh stranskih balkonov in velika galerija. Spodaj pod galerijo bo prostorna čakalnica z blagajnami, garderobo itd. V vsej dvorani bo nad 500 sedežev, oder sam pa bo meril nad 100 kv. m. Poleg tega bo

imel na svojem oboku hodnik, ki bo omogočal praktično in hitro manipulacijo. Nekatera zidarska dela za dograditev te tretje etape so že v delu. Nekaj posebnega bo strop dvorane. Izdelan bo okusno iz lesa ter bo imel zlate rosete. V svoji veliki naklonjenosti do bežigradske delavnosti in v priznanje bežigradski korajži je za strop napravil načrte g. prof. Plečnik. Tako bo lepa dvorana dobila v okras lep strop, ki bo nekaj sloveskega in ki bo nadvse akustičen.

Ves dom bo veljal okrog 1.200.000 dinarjev. Če računamo, da so gradbena

dela že do dveh tretjin gotova in da kljub temu prosvetni dom nima nobenega dolga, moramo žilavim Bežigradcem le iskreno čestitati. Prav gotovo jih je zadnja podražitev v njihovih načrtih nekoliko presenetila. Vendar smo prepričani, da jo bodo znali zvoziti tudi sedaj, ko so najhujše težave že prebredli. Prav bi bilo, da vsi, ki spoštujejo in priznavajo to veliko delo, z izdatno podporo omogočijo dovršitev celote še letos, saj bo Ljubljana s tem domom dobila prvi res moderni in vsem zahtevam ustrezajoči prosvetni dom.

Zemljepisne karte slovenskega ozemlja

Mislimo, da ni človeka, ki bi trdil, da zemljepisna karta za človeka ni potrebna. Za enega manj, za drugega bolj. Kako je bilo z zemljepisno karto za naše pokrajine? Že prve vesti o naši pokrajini, ki so iz grškega vira, nam povedo, kako slabo je bil stari svet poučen o našem zemljepisju. Oče zgodovine Herodot že pozna naše Alpe pod imenom *Alpis*, s čimer je označeval reko, ki teče v Donavo. Poznal je že Istro. Njegovi zgrešeni pojmi o zemljepisju niso žal nikjer ohranjeni v nobenem starogrškem zemljevidu. Zemljevide so imeli že kmalu tudi Grki. Že v začetku 6. stol. pr. Kr. je Anaksimander iz Mileta upodobil tedaj znani svet na kovinasti plošči. Za zemljevide sta še zelo važna Marinus iz Tyra in slavni Ptolomej, ki je izdal 27 zemljevidov, in sicer 10 listov Evrope, 12 listov Azije in 5 listov Afrike. Ptolomej je na prvem izmed svetovnih listov narisal tudi naše pokrajine. To je torej najstarejši znani zemljevid Slovenije. Ptolomejev zemljevid Slovenije ima tudi pokrajinska imena kakor *Norikon* in *Pannonia*, ki so se tudi kasneje ohranila, dalje označuje *Karavanke*. Na zemljevidu sta označeni tudi reki *Savio* in *Daros potamos* (*Sava* in *Drava*). Tudi sedanja mesta so že označena v tem najstarejšem zemljevidu, kot: *Emona*, *Keleia*, *Potovion* (*Ptuj*) in druga. Nekoliko mlajšo karto o našem ozemlju je našel v nekem samostanu na gori *Atos* ruski knez *Orlov Davidov*. Je pa ta karta, čeprav je mlajša, mnogo manj skrbno iz-

delana. Kraji na tej karti so označeni z mestnimi vinjetami kakor pri Ptolomeju. Razen Ptolomejevega atlanta iz starega veka niso ohranjeni zemljevidi, vendar pa se je rešila v naš čas kopija zelo dragocene antične risbe, ki vsebuje važne podatke tudi o naših krajih. Je to velika cestna karta, kakršno so rabile rimske legije na svojih pohodih. Karta je ohranjena na 11 listih. Avtor te karte je bil neki *Kastorij*.

Izvrstno zemljepisno znanje, ki ga je imel stari vek, se je v začetku srednjega veka skoraj popolnoma izgubilo. V srednjeveški karti iz XI. stoletja ni o naši pokrajini ne duha ne sluha. Samo Alpe so v njej zarisane. Vprav v XI. stoletju spet srečamo karto, na kateri so označene naše slovenske pokrajine. Karto je v XIII. stoletju narisal španski menih *Beatus*. Naše pokrajine so na njegovem zemljevidu v sredini leve polovice zemeljskega ovala. Na karti je označeno *Jadransko morje*, *Norijski zaliv*, *Aquileia*. Med pokrajinskimi imeni najdemo *Istrejo*, *Mezijo*, *Iliricum* itd. Prav slikovito je orisano porečje *Donave* in *delta* sti izliv te reke v morje. Ptolomejeva »Geografija« je dobila prvega prireditelja v *Florentincu Jakobu Angelu*.

Delo je izšlo leta 1475. v Rimu. Na karti iz rimske izdaje so označeni tudi naši kraji. Imena naših krajev so taka, kakor na grški izdaji. Pri mestu *Celju* je zanimiva oblika *Celia* namesto stare *Celeje*, v čemer se že izraža nova slovenska oblika tega imena.

Iz leta 1491. je znana karta nemškega kardinala Cusanusa, na kateri so označeni tudi naši kraji. Vsebinsko pa je ta karta zelo revna in ne prinaša nič več kot Ptolomej. Zanimiva je tudi označba Ljubljane z Leibaca. Tudi Celje in Ptuj imata nemški imeni. Na drugem nemškem zemljevidu iz leta 1501. vidimo na našem ozemlju, Koroško, Štajersko, Kranjsko in Istro. Označeni so tudi Hrvači (Krabaten). To je tako imenovana Etzlaubova karta. Slovenija je za vse te zemljevide le obrobna pokrajina in jo zato dolgo ni nihče natančneje izrisal. V 16. stoletju so začeli ustvarjati podrobnejše karte in tudi Slovenija sčasoma izstopa iz nezasluzene kartografske teme. Mož, ki ima za to zasluge, je Dunajčan Lazius. Narisal je karto avstrijskih dežel na 11 listih leta 1561. Te Laziusove karte so imele silen pomen. Lazius je naredil tudi karto Kranjske z Istro in Slovensko marko. Zelo močno so na karti poudarjeni notranjski gozdovi, pretirano veliko pa je Cerkniško jezero. Zanimiv je naziv rešeta za kraške požiralnike. Ljubljana se tu imenuje Labach. Lazius je naredil tudi osebno karto Goriške in Istre. Zelo izrazit je na karti tek Soče.

Prvi moderni atlas s 70 kartami je izdal leta 1570. Ortelius. V njegovem atlasu so tudi slovenske pokrajine. To so prvotne Lazieve karte, le da so izpopolnjene. Leta 1565. je izšla v Benetkah Bartallijeva karta, ki pa je v primeri s starejšo Lazievo vprav nazadnjaška. Cerknica stoji tu ob Ljubljanci, Cerkniškega jezera pa sploh ni. Tudi v Mercatorjevem atlasu iz leta 1595. so karte, ki zadevajo naše ozemlje. Mercatorjeve karte so že mnogo boljše kot dotodanje. Gorovja in reke so že razvrščene. Za štajersko pokrajino je zelo važen duhovnik Jurij Vischer, ki je med mnogimi kartami narisal tudi velik zemljevid štajerske vojvodine na 12 listih. Na njegovem zemljevidu je narisana tudi Maribor z okolico, Drava in Slovenske gorice.

Vischerjev sodobnik je bil slavní krojnik in opisovalec Kranjske Valvasor. Valvasor je hotel kot kartograf ustvariti to, kar je Vischer štajerski in Avstriji. Vendar pa karto Kranjske ni izdelal. V Schoenlebnovi »Carnioli« nam je ohranjen zemljevid sodobne Kranjske, ki jo je potem Valvasor ponovno izdal v II. izdaji svoje »Ehre des Herzogthums Crain« leta 1684. Napredek pri kartah je očividni.

18. stoletje je rodilo prvega slovenskega kartografa. Bil je to Janez Florjančič, ki je izdal leta 1744. velik zemljevid Kranjske. Bil je zemljevid neprecenljive vrednosti. Zemljevid je delal 10 let na podlagi potovanj. Delo je sijajno izdelano. Florjančičev zemljevid je posebnost, na katero smo lahko ponosni. 16 let po Florjančiču je v Augsburgu izšel nov zemljevid Kranjske, Slovenske marke in Istre. Izdelal ga je Lotter. Sorodno karto je izdelal l. 1778. Hacquet. Hacquet je kraje označeval na zemljevidu tako, kakor jih je slišal od domačinov, torej v slovenščini. Na primer Kamnitu Pole. Iz 18. stoletja je važen jožefinski kataster, na katerem so narisane avstrijske dežele. Te karte Kranjske so izgotovili v leti 1784-87. na 250 listih. Važen za naše kraje je kartograf Kozler. Ta nam je dal prvi zemljevid, s katerim nam je predstavil celotno slovensko ozemlje v samo slovenskem jeziku in samo na enem listu. Najbolj znan slovenski kartograf pa je Blaž Kocen. Priredil je atlas, ki je imel 42 nemških izdaj, pa tudi poljske, hrvaške in druge izdaje.

Do svetovne vojne smo imeli le avstrijske specialke, ki smo jih hoteli po vojni nadomestiti z domačimi kartami. Dela se je lotil general Bošković. Svoje delo je končal l. 1935. na 140 listih, od teh jih odpade na slovensko ozemlje 21.

Vse to in še marsikaj zelo zanimivega je povedal na letošnjem prosvetnem večeru univ. docent dr. Valter Bohinec. Predavanje so pojasnjevale skiopt. slike.

Vsebina: Kraljevi ukaz. — Zgodovinski dogodek. — Prof. B. Horvat: Predavanje v besedi in sliki. — Bežigradski prosvetni dom. — Zemljepisne karte slovenskega ozemlja.

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejec

PROSVETNI ODER

MAJ

1941

Naše delo v poletnih mesecih

Minili so dolgi večeri, minilo zimsko dolgočasje. Polje in travnik sta spet oživila in kličeta pridne roke na delo. Zemlja bi rada sprejela v svoje naročje sadove, ki bi jih potem jeseni stokrat in tisočkrat povrnila. Kmet in delavec, tvoja sveta dolžnost je, da skrbiš za svoje polje, da pridno okopavaš in pleveš, da priskrbiš sebi in svojim vsakdanjega kruha.

Toda tudi v teh dneh bo mogoče še kaj časa ostalo za naše odrsko delo, ki nam je bilo kot vsakdanji kruh pozimi. Tudi v poletnih mesecih, ko so dnevi vroči in dolgi, noči pa še za najnujnejši počitek prekratke, tudi zdaj je dobro in prav, če ne opustimo vsega, s čimer smo še tako radi ukvarjali pozimi. Med posameznimi opravili na polju in na travniku bomo gotovo kdaj pa kdaj utegnili vsaj za kratko urico misliti tudi na oder, na igranje.

Tudi letos igrjmo

Naj nas letošnje poletje ne pokaže v drugačni luči, kot so nas videla vsa poletja do zdaj! Naša dolžnost je, da tudi letos storimo po svojih močeh vse tisto, kar naše ljudstvo potrebuje za izobrazbo in razvedrilo po težkem dnevnem delu.

Z veseljem in prijetnim zadoščenjem se spominjamo preteklih poletij, ki so bila večidel vsa v znamenju velikih prireditev na prostem. Naša mladina je vsako leto z navdušenjem pokazala svoje uspehe, sad zimskih večerov, ki jih je preživela v vaji in pripravi sebi v korist in bližnjemu v prid. Kako dobro so naši ljudje razumeli nadebudno mladino! Kako pridno so jo nagrajali za njene uspehe s številnim obiskom in živahnim odobravanjem. In kako neprisiljeno je obenem ta mladina sejala v tisoč in tisoč dušah seme prave izobrazbe in človečanske omike, da smo se od njenih prireditev vračali potolaženi in pomirjeni na svoje domove, v svoje vsakdanje skrbi in nadloge.

Odrski delavci, pokažite tudi letošnje poletje, da vaša vnema na področju ljud-

ske izobrazbe ni bila samo odsev trenutnega užitka in morebitnih osebnih koristi! Pokažite, da pri svojem odrskem udejstvovanju res ne poznate sebičnosti in ozkih kolesnic, po katerih vas ženo le lastne koristi! Če kdaj, ste letošnje poletje posebno dolžni, da pripravite v svojem okolišu igrsko prireditev, ki bo ustalila morebitne zbegane duše, ki so v navalu živčnih pretresov zgubile trdna tla pod seboj, katerim je svetli in jasni cilj mogoče za trenutek pobledel in se izgubil med množico drugih.

Ne bojmo se žrtev!

Res je, da boste letošnje poletje nalteli na prenekatero težkočo, ki jih doslej niste poznali. Ljudje so nekako otopeli in nimajo več smisla za stvari, ki niso v neposredni zvezi z njihovim snovnim življenjem in izživiljanjem. Hlastajo samo za osebnimi koristmi in snovnimi dobrinami. Odrski delavci, pomagajte svojim bližnjim in jih vsaj za trenutek utrgajte iz njihovega brezobzirnega boja za telesni prid, pokažite jim s spretno izbrano igro še drugi del njihovega človeškega življenja: duševne globine in človečansko srce.

Inter arma silent musae! pravi star latinski pregovor. Drži! Toda nekaj nas je vendar še tako srečnih, da vojna vihra ne divja neposredno čez nas. Uvidevno ravnanje in visoka kultura predstavnikov velike domovine Kraljevine Italije pa sta nam ne samo v pomoč in podporo, ampak celo v spodbudo za še marljivejše udejstvovanje na področju ljudske izobrazbe.

Odrski delavci, ki vam je mar duševni napredek ljudi, ki so vam zaupani, ne pustite njihovih upov na cedilu! Tudi letos jim po svojih močeh nudite izobrazbe in razvedrila z dobro igro. Res bodo mogoče vaši naporji večji, res boste mogoče dobili marsikak neljub občitek svojih ljudi namesto zahvale, a zavedajte se, da vaše delo ni samo za danes in jutri, ampak da je seme, ki bo rodilo in mora roditi stoteren in tisočeren sad!

Tespidovi vozovi

V sodobni Italiji gledališka umetnost silno cvete. O tem nam pričajo številne in dobro obiskane predstave, o tem nam govore vsakoletne glasbene prireditve, na katerih sodelujejo najslavnejši pevci in igralci, dalje nas spominjajo na to veličastni amfiteatri in prostorne arene, ki so po tisočletni zapuščenosti zopet zaživele v sodobnem življenju, in nazadnje in ne najmanj nam dokazuje vso silno skrb in prizadevanje sodobne Italije za razvoj in uspevanje gledališke umetnosti najnovejša ustanova na področju odrskega udejstvovanja, to so namreč »Tespidovi vozovi«. »I Carri di Tespi«, kakor se glasi njihov uradni naslov.

Poglejmo najprej, kdo je bil Tespis (Thespiis), po katerem ima tako važna in cenjena ustanova svoje ime. Zgodovinske knjige — in čeprav so debele in na moč nadrobne — so o Tespidu silno redkobesedne in nam moza predstavijo kvečjemu z enim stavkom. Tako pravi Anton Sovre v svojih Starih Grkih: »Ob Velikih dionisijih 554 je prišel Atičan Tespis iz okraja Ikarije na čelu Dionisovega zbora v Atene in uprizoril prvo tragedijo.« Isto bi nam o očetu grške tragedije povedale tudi druge zgodovinske knjige.

Tespi je torej Grk, ki mu ne vemo ne rojstnega ne smrtnega kraja, ne rojstnega ne smrtnega dneva, ki pa vendar ni pozabljen, kajti prav sedaj po 2.500 letih je bolj znan in slaven, kot je bil mogoče svoje dni. Tespi je bil torej pesnik in obenem igralec, verjetno celo zelo sposoben pesnik in igralec, saj ga nekateri primerjajo kar Shakespeareju, seveda v danih okoliščinah. In vendar vemo silno malo o njegovem pesniškem delu. Le nekaj naslovov njegovih iger se je menda ohranilo. Najbrž je bil silno spreten improvizator, ki si je kar sproti brez pisane besedila umišljal igre in krojil predstave, ki so jih tiste dni uprizorjali na čast božanstvu Dionisu. Po večini podatkov sklepamo, da je prvotni pomen za tragedijo spev kozlov (to je iz grščine: tragos = kozel, odé = pesem, spev). — Kmetje so namreč na Dionisov praznik v zboru peli in plesali, oblečeni pa so bili v oblačila, sešita iz kozlovskih kož. Tako je mogoče nastala sramoteča opazka o petju kozlov — tragediji, ki je s časom dobila popolnoma drugačen pomen in smisel.

Do Tespida so bili ti kmečki plesi prirejani samo za zbor. Sele Tespis pa je postavil zboru tudi odgovarjalca, kar je dotedanje zborovske pesmi silno poživilo in razgibalo, saj je bil s tem omogočen na odru tudi razgovor, ki ga vse do tedaj ni bilo. Tu je seme in kal za nadaljnji razvoj tragedije in to je tisto, kar nam je ohranilo Tespidovo ime do današnjih dni.

Najbrž je Tespi v svojih igrah sam prevzemal vlogo tega odgovarjalca in ta-

ko postal tudi slaven igralec. Toda tudi o njegovih igralski slavi vemo le malo podatkov. Grški modrijan in življenjepisec Plutarh nam sicer pripoveduje neko zgodbo o Tespidu, toda ne vemo, če je resnična. Prvotna tragedija se je še za Tespidovega življenja zelo razvila. Nove osebe, ki jih je poslej lahko uvažal pesnik, so kar izzivale ustvarjalce. In res se je igranje razvilo v čisto novo smer. Igra je namreč postala posoda, v kateri so pesniki in pisuni spričo tedanje prostosti precejvali svoje sodobnike, njihove odredbe in zakone. Rimski pesnik Horatij nam o tej vrsti iger takole pripoveduje:

Sledila je stárejša gluma, ki dobila si mnogo je hvale,
dokler ni v svobodi besede zabredla v
osebne napade,
da moral birič je vršiti oblast: prepoved
žaljenja
bila je povod, da je zbor zdaj vóbe sramotno utihnil.

Toda vrnimo se nazaj k Plutarhovi zgodbi. Nekoč se je namreč atenskemu državniku in modrijanu Solonu zahotelo, da bi videl in slišal Tespidovo predstavo, o kateri mu je prišlo vse polno glasov na uho. Po igri pa se je zgodilo nekaj neprijetnega. Atenski zakonodavec je dal pesnika in igralca Tespida prijeti. Trdo ga je pestil, kako se drzne tako lagati pred tolikšno množico gledalcev. Tespi se je otepal, češ da nikomur ne misli škodovati, čeprav spusti kako ostrejšo strelco z odra. Saj se vendar vsak poslušalec zaveda, da je vse to samo igra. Toda Solona ni prepričal. Se celo razdražil ga je, da je menda hudo trdo potrkal s palico po tleh in zarohnel: »Če bi hvalil takšne igre, ki so zgrajene na sami laži, bi se postavil v nevarnost, da bi se privadil tudi v svojem življenju in ravnanju laži. Prav tako pa se dogaja tudi drugim gledalcem. Če pa bodo videli, da celo jaz dopuščam tako očitno laganje, me bodo kmalu postavili v tvojo družbo.« Tako se je razhudil stari modrijan in takoj prepovedal po Atenah vse igre, Tespida pa je izgnal iz mesta.

Tako je na mah bilo konec Tespidovih načrtov in njegovih umetniških sanj. Toda pesnik in igralec se ni dal ugnati. Naložil je vso svojo kramo na voz ter se s svojo igralsko družino odpeljal iz Aten na deželo. Tako je romal iz kraja v kraj in nadaljeval svoje igralsko in pesniško ustvarjanje. Rimski pesnik Horatij nam vé povedati tudi o tem, ko pravi:

Roditelj Thaliji je Thespiis. Le-ta je prepotoval Grško
z glediščema na vozu, na čigar ploščadi so
peli drugovi,
a sam je igral, toda vsi so z drožmi si
mazali lica.

To Tspidovo romanje je drugo, zaradi česar se je njegovo ime ohranilo vse do današnjih dni. Vsa leta za njim so si igralci z njegovo žalostno usodo hladili neprijetnosti, ki so jih doživljali v svoji težavni službi.

Takšno je torej zgodovinsko ozadje tako slavnih Tspidovih voz, ki jih je uvedla sodobna Italija za razširitev in poživitev odrske in gledališke umetnosti. Ker smo si že tako natančno ogledali prvi Tspidov gledališki voz, si oglejmo še sodobne »I Carri di Tspid«, ki po 2.500 letih nadaljujejo prvotni Tspidov načrt: izobraževanje najširših ljudskih plasti.

Prvi sodobni Tspidov voz je nastal leta 1929. Seveda je bil takrat še ves majhen in nebogljen, toda zamisel ni več ugasnila; nasprotno od leta do leta se je izpopolnjevala, dozorevala, se izboljševala in večala. Iz prvotnega preprostega načrta, ki je predvideval na tak način boljši stik z ljudstvom, se je v desetih letih razvila čisto posebna gledališka zvrst, ki je tudi po drugih državah že našla posnemovalce, tako zlasti v Nemčiji, Franciji, Španiji in Grčiji. Italijanski Tspidovi vozovi so zlasti važni zato, ker so se izključno oprijeli igranja na prostem. Vsako poletje obiskujejo Tspidovi vozovi italijanska mesta in trge ter predstotisoči gledalcev širijo blagodejne koristi, ki jih nudi glasba in pisana beseda.

Le pogledimo, kaj vse premore taka sodobna skupina Tspidovih voz: sestavljena je iz osmih velikih tovornih avtomobilov s prikolicami, treh posebnih tovornih avtomobilov, na katerih je električna centrala s transformatorjem in vsem potrebnim za napeljavo samostojnega električnega voda, kjer bi elektrike še ne bilo, in posebno delavnico za vsa popravila, ki so potrebna pri tako na veliko zasnovanem podjetju, dalje sta še dva velika avtobusa za tehnično osebje.

Ko pride taka skupina Tspidovih voz v določen kraj, se ustavi na odbranem prostoru, navadno je to kak trg ali igrišče, kjer pa tega ni, je tudi navadna ravnica dobra, Izurjeni in nalašč za to delo odbrani delavci kaj urno in spretno postavijo oder in vse potrebno za predstavo. V dveh, treh urah je vse pripravljeno. Toda vedeti moramo, da je okrog 100 in še več delavcev potrebno za to, da postavijo oder, ki zavzema čez 500 kvadratnih metrov površine. Saj samo odrska odprtina meri v širino 14 metrov in 7,5 metrov v višino. Za odrom postavijo seveda tudi vse potrebne sobice za igralce, prostore za zbor in drugo, kakor na primer za ravnatelja, pisarno, krojača, okrepčevalnico in podobno.

Drugi delavci pa že medtem postavljajo »dvorano« na prostem, to se pravi 5000 sedežev v »parterju« in drugih 5000 sedežev na stranskih tribunah, tako da more obenem prisostvovati predstavi 10.000 gledalcev. Tretja skupina delavcev pa se medtem ukvarja z električno napeljavo,

ki tudi ni kar tako, saj je treba razpresti okrog 6000 metrov električnega kablo. Električna centrala, ki je nameščena na posebni avtomobilski prikolici, dolgi 7,5 m, zmore okrog 400.000 sveč.

Tako je v dveh urah vse pripravljeno za predstavo, ki se odigrava na prostem med petjem slavčkov, migljanjem zvezdic in šumenjem vetra, ki se lovi po grmovju in drevju, ki sanja tam naokrog.

Povemo naj še to, da so italijanski Tspidovi vozovi razdeljeni v dve veliki skupini. Prva je operna, druga dramska. Operna skupina ima vso opremo dvojno, tako da v enem kraju gledalci pravkar prisostvujejo predstavi, medtem pa že delavci v drugem kraju postavljajo nov oder, kjer bo naslednji večer predstava. Dramska skupina ima pa tri samostojne skupine Tspidovih voz, ki lahko uprizarjajo igre na različnih krajih Italije.

Poglejmo malo silno delo, ki so ga opravljale v zadnjih letih igralske družine na Tspidovih vozovih. Vsaka skupina namreč čez zimo in na spomlad pripravi po tri ali štiri opere ali drame, s katerimi potem oba poletna meseca gostuje po deželi.

Tako je operna skupina Tspidovih voz v letih od 1931—1938 obiskala okrog 350 krajev, kjer je čez 2.500.000 gledalcev prisostvovalo nad 600 predstavam blizu 50 opernih del iz domače in tuje proizvodnje.

Dramske skupine Tspidovih voz pa so v istem času v blizu 1000 krajih pred poldrugim milijonom in še več gledalci uprizorile okrog 50 del, tako da je bilo vsega skupaj blizu poldrug tisoč predstav.

Iz teh suhih številke že nekoliko sprevidimo, kako velikansko delo opravljajo italijanski sodobni Tspidovi vozovi na področju izobraževanja širokih ljudskih množic. Toda tako velikanski Tspidovi vozovi pač ne morejo obiskati vsakega kraja. Prav za te odmaknjene kraje pa so ustanovili manjše Tspidove vozove. Takoj se je priglasilo 31 mest, ki so postavila manjše igralske skupine po zgledu prej opisanih. In teh 31 skupin podeželskih Tspidovih voz je v letu 1938 obiskalo nešteto manjših krajev po vseh predelih kraljevine in v celoti uprizorilo okrog 500 predstav pred 750.000 gledalci. Naj za danes zadoščajo te številke, ki nam vsaj malo odkrijejo pogled v vse velikansko prizadevanje in trud, ki ga Italija posveča izobrazbi svojih ljudi, odkriva pa tudi neznanske stroške, ki jih žrtvuje za kulturo in napredek. Prepričani pa smo, da vsi ti stroški niso zavržen denar, ampak čudovito plodno in varno naložen kapital, ki bo dal in mora dajati bogate obresti, ki bodo Italiji v trajno korist. Pričakujemo, da bo tudi naša provinca deležna prav takih kulturnih dobrin, saj smo Slovenci že zdaj znani po svoji ljubezni do igranja. Pa tudi v predstavah na prostem imamo že utrjeno tradicijo.

Janez Jalen — petdesetletnik

Gorenjski kot, ki nam je dal Prešerna in Finžgarja, je tudi Janezu Jalmu zibelka, ki se je tako rad spominja v svojih spisih. Saj skoraj ni dela, v katerem ne bi vsaj malo omenjal svojih domačih planin, navad in ljudi.

Ker je prav te dni (26. maja) naš zaslužni in priznani dramatik praznoval petdesetletnico svojega rojstva, se nam nudi lepa priložnost, da naše odre še enkrat opozorimo na njegove igre, ki so nekatere prav za ta čas silno primerne. Jalnova dramska trilogija Dom - Bratje - Srenja, ki je avtorju odprla pot v slovstveni svet, je prelepa pesem rodni grudi, domu in skrbi za dom. Zlasti Dom, ki je tudi umetniško najbolj izdelan, je doživel že mnogo uspeših predstav po naših odrih. Tudi ostali dve igri te trilogije ne zaostajata mnogo za prvo in sta po krivici nekako zanemarjeni. Odri, počastite letos avtorja z dostojno uprizoritvijo teh dveh iger.

Po daljšem molku je leta 1956. napisal Grobove, spretno predelal motiv, ki je do takrat vsako leto za Vse svete strašil po naših odrih v snovno in oblikovno tuji obliki pod naslovom Mlinar in njegova hči. Da je imel avtor pri izbiri motiva in obdelavi snovi srečno roko, so dokazale številne predstave.

Za Grobovi pa se je Jalen poskušal še v šaljivi igri. Napisal je norčavo burko Lesena peč, v kateri je zlasti šibal tedanje neurejene razmere v našem notranjem življenju. Mogoče bi prav ta burka zaslužila, da si jo naši ljudje še in še ogledajo in si tudi njene moralne nauke prisvoje in žive po njih.

Ob njegovi petdesetletnici pa želimo Jalmu, da bi že kmalu spet lahko obdaril naše odre z novo igro, ki jo že težko pričakujemo. Saj je prav v zadnjem času avtor s prelepimi povestmi ponovno dokazal, da njegova umetniška in pisateljska sila raste in se lepo razvija.

Igrali smo

Prosvetna zveza je uprizorila zadnjo nedeljo v maju in prvo v juniju znano Nicodemijevo igro Učiteljica. Igra je doživela že marsikako uspešno predstav, katerim se je pridružila tudi letošnja uprizoritev v režiji Jožeta Zakrajška.

Igra je vzeta iz značilnega malomiščanskega okolja, čigar glavni predstavnik je posestnik, graščak in župan Filip pl. Blagaj. Takšne ljudi sta pri nas s posebno ljubeznijo in uspehom opisovala Detela in Kersnik, ki sta posvetila v prenekatere njihovo dobro in slabo stran življenja. Filip Blagaj je človek, ki mu denar dopušča marsikakšne pravice in užitke in ki mu gmotni položaj povečava ugled. Toda vsa njegova življenjska modrost je kaj preprosta in skoraj nevre-

dna njegovih številnih častnih naslovov. Živeti in uživati ter vsako leto enkrat obiskati Pariz. V njegovi notranjosti pa kljub vsemu lebdi tudi njegova globlja in lepša poteza: dobro srce. Ta značajna poteza zlasti pride do izraza, ko se srečata z učiteljico Marijo, ki je po izgubljeni mladosti in nesrečnem tavanju po svetu vendarle našla miren kotiček v šoli, ki ni daleč od dozdevnega groba njene hčerke, kamor se lahko zateka po tolažbo in pomirjenje. Njeni stanovski tovariši in predstojniki je ne razumejo, še manj drugi soljudje, katerim se sploh ne more zaupati in jim potožiti svojega gorja. V graščaku Filipu pa zasluži dobrega človeka in se mu izpove, Marijina preteklost ju zbliža, graščak jo zasnubi, toda Marija ga odkloni, češ da njej ni več za življenje žene, da je samo še mati svoje umrle hčerke. Filipovo dobro srce se zdaj pokaže v vsej svoji značajnosti. Ne zapusti nesrečne Marije, ampak ji celo s svojim vplivom pripomore pri iskanju groba njene umrle hčerke. Končno se odkrije, da hčerka niti umrla še ni, ampak je ena izmed Marijinih učenk, katerim nesrečna mati vsak dan razdaja svojo zatrto ljubezen. Nazadnje hčerka najde svojo ljubečo mater, mati Marija — učiteljica — pa uteho svojih dni.

Igra je zgrajena izrazito po notranjem bogastvu misli. Zato bo marsikakemu odru prizadejala precej težav. Če igralci ne bodo v svojem podajanju značajeve močni in prepričevalni, bo igra medla in skoraj dolgočasna. Saj je le malo dejanja in se vse skupaj dogaja le v razgovoru med učiteljico Marijo in graščakom Filipom. Zato je treba zlasti prvo dejanje precej črtati, dokler problem še ni toliko zastavljen, da bi povlekel s svojo zanimivostjo. Stranske osebe — ravnateljica, učiteljica Liza, šolski sluga, posestnik Grdin — so le zaradi tega, da bi poživile igro. Zato jih je pisatelj tudi delno karikiriral in osvetljeval s smešne strani, da bi še bolj razgibale igro. Režiser mora paziti, da ne bo te karikiranosti stopnjeval prehrudo, da bo ohranil slogovno čistost in polnost, da ne bo nepotrebnih prepadev med neresnostjo in karikirano-stjo stranskih oseb in resnostjo in težkim vprašanjem, ki muči glavni osebi.

Režiserski tečaj odpovedan

V aprilski številki smo naznanili režiserski in maskerski tečaj. Obljubili smo vam, da vam homo v majski številki sporočili nove podrobnosti. Zdaj pa vam moramo naznaniti, da se tečaj letos v tolikšnem obsegu ne bo mogel vršiti. Če se pa bo v manjšem in če se sploh bo, vam bomo pravočasno sporočili. Za zdaj pa velja: režiserskega in maskerskega tečaja ne bo. Porabite pa tisti čas za kako prosvetno delo v svoji okolici!